

ПРИЛОЗИ

УЈЕДИЊЕЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ И БОКЕ КОТОРСКЕ 1813. ГОДИНЕ (поводом 170-годишњице)

У историјској науци је познато да је крајем XVIII и почетком XIX вијека у Европи дошло до великих друштвених промјена. Те нове друштвене процесе отворила је француска буржоаска револуција, чије су идеје запљуснуле и балкански простор. И не само идеје, већ је под налетом Наполеонових трупа пала и Млетачка Република (1797), чиме је престала њена власт над већим дијелом југословенског приморја (Улцињ и Бар су држали Турци).

Годину дана прије пада Млетачке Републике у Црној Гори су се одиграли историјски догађаји. Тада је дошло до уједињења Црне Горе (у границама четири нахије) и такозваних Брда, која су до тада признавала турску власт. То уједињење је и законски санкционисано правним актом *Под јединственом заставом* (1796), који је у историјографији познат под именом *Стега*. Овај је догађај изазвао скадарског пашу Махмута Бушатлију да са великом војском пође на Брда, у намјери да их присили на даљу потчињеност и покорност. Као што је у науци познато, Црна Гора се на челу са митрополитом Петром I Петровићем супротставила овом походу у Мартинићима (јуна 1796), гдје је извојевала велику побједу. Коначну побједу она је извојевала у Крусима септембра исте године, гдје је погинуо и сам Бушатлија. Овим побједама привремено је отклоњена турска опасност по Црну Гору и њену ослободилачку мисао. И не само то. Историјским побједама над Бушатлијом отворена је могућност развитка Црне Горе као самосталне државице, што јој је предодредило ослободилачку мисао на овом дијелу југословенског простора.

Послије уласка Бјелопавлица, Пипера, Роваца и Мораче у састав Црне Горе и након великих побједа над Бушатлијом, митрополит Петар се понадао да је дошло вријеме за ослобођење

и присаједињење оног дијела приморја које је до тада држала Млетачка Република. Међутим, догађаји су се одвијали сасвим другачије.

Падом Млетачке Републике и формирањем демократске владе под француским патронатом дошло је до укрштања различитих интереса како самог становништва на тој територији тако и великих држава — прво Француске, Аустрије, Турске и Русије, а затим и Енглеске. Користећи незадовољство дијела становништва према новој влади у Венецији, Аустрија је запосјела Далмацију. До политичког превирања дошло је и на простору Боке Которске. Двије трећине њеног становништва биле су за ослонац на Црну Гору, док су други били за Аустрију, а трећа група за демократску владу у Венецији. На крају је превагнула струја која је била против демократске владе у Венецији, односно против француске доминације на овом простору. Ова је струја била спремна да од митрополита Петра затражи помоћ за борбу против Француза. У исто вријеме у Боки ступају у акцију и турски емисари, који од митрополита траже да помогне Турској да добије Боку, а она ће за узврат признати независност Црне Горе и уступити јој дио Боке. Истовремено је и демократска влада из Венеције предложила митрополиту узајамно пријатељство.

У тако сложеној ситуацији, још познајући унутрашње стање и немоћ Црне Горе, митрополит Петар је одлучио да се одмах не упушта у акцију у Боки Которској — без неке чврсте подршке са стране. Нашавши се у троуглу између Аустрије, Турске и Француске, рачунао је да ће му ова посљедња с обзиром на њену удаљеност — прије омогућити излазак на море. Полазећи од такве процјене, а у жељи да се приближи Боки, запосио је Будву, Брајихе, Поборе и Маине. Ускоро након тога десило се оно чега се он највише и плашио: нагодбом између Француске и Аустрије Бока Которска је потпала под власт. Од тада па до краја 1805. године Бока Которска и остали дио приморја остали су под аустроугарском влашћу. Након побједи над аустро-угарском коалицијом, Пожунским уговором (26. XII 1805) Наполеон је припојио бившу територију Млетачке Републике Краљевини Италији.

У периоду 1797—1805. године митрополит Петар је био изложен притиску три силе — Русије, Француске и Аустрије. Црна Гора се налазила у веома сложеној и тешкој ситуацији. Уз то потресана је разним унутрашњим интригама. Посебно се у тешкој ситуацији налазио сам митрополит. Повремени немири су потресали и Боку Которску. У међусобној дипломатској борби и надметању на овом простору, Аустрија, Русија и Француска су морале да рачунају и на малу и сиромашну Црну Гору, на њену спремност и одлучност да издржи разноврсне тешкоће, у чему је првенствену улогу имао митрополит Петар. Тиме је завршена једна фаза у рјешавању судбине не само Боке Которске већ и читавог приморја које је раније држала Млетачка Репу-

блика. Прије но што је Аустрија предала Француској бившу млетачку територију на Јадрану почетком 1806. године, руска флота је, уз садејство црногорске војске, запосјела приморски појас од Будве до Дубровника и држала га до јула 1807, када је између Француске и Русије склопљен мир (Тизлит) по коме је ова територија потпала под француску власт. У том периоду приморско становништво је било укључено у операције руске флоте и црногорске војске на Јадрану противу Француза. Врховну власт у Боки су имали руски савјетник Санковски и митрополит Петар.

У другој фази ријешавања бококоторског питања (1806—1807) било је комбинација не само око уласка Боке Которске у састав Црне Горе већ и око стварања државе која би обухватила Црну Гору са залеђем (Подгорица, Спуж, Жабљак Црнојевића), Боку Которску, Херцеговину, Дубровник и Далмацију. За сједиште те нове државе предвиђен је био Дубровник. Као што је познато, све је ово остало само у плановима митрополита Петра, јер је он последице тизлитског мира морао да се повуче с Приморја и да ту територију препусти Французима.

Трећа фаза у рјешавању питања приморског простора који су држали Французи наступила је од друге половине 1813. и прве половине 1814. године, када је дошло до уједињења Будве, Паштровића Грбља и Боке Которске са Црном Гором и формирања заједничке владе. Након стварања антинаполеоновске коалиције (Русија, Аустрија, Енглеска, Пруска) митрополит Петар је је оцијенио да је дошло вријеме да се Будва, Паштровићи и Бока Которска ослободе и уједине са Црном Гором. Сазнавши да је Енглеска у савезу с Русијом, митрополит је успоставио везу са командантом енглеске флоте стациониране код Виса, у циљу добијања помоћи у наоружању и заједничке борбе противу Француза на приморју. Након начелног договора о заједничким борбама, као и добијања нешто муниције и новца од енглеског адмирала Фриментла, митрополит Петар се одлучио да покрене оружану борбу за ослобођење приморја. Рачунајући на помоћ енглеске флоте и свесрдну подршку приморског становништва, он је у Цетињу 27. августа (8. септембра) 1813. године издао прокламацију — „благородној и поштеној господи сердарима, војводама, барјактарима и осталим главарима и старјешинама и свему храбром црногорском и брдском народу“, подсећајући га да је „наступила седма година откако су Французи заузели бокељску провинцију“, пријетећи „да се отачество наше унапријед неће звати Црна, него Црвена — то хоће рећи крвљу нашом обливена — Гора“. Зато он Црногорце позива „на витешка војничка дјела“, како би протјерали „општег непријатеља из нашег краја“ и како би „што скорије ступили у бокешку провинцију“.

Припремајући се за ослободилачку борбу, митрополит Петар је подијелио војску у двије колоне. Једна колона под његовом командом упутила се у правцу Будве, а друга под командом гувернадура Вука Радоњића у правцу тврђаве Троице.

Будва је ослобођена 21. септембра 1813. године. У њој је успостављена нова власт, на челу са Савом Пламенцем, а истовремено је издата и уредба од 8 тачака по којој се имало владати. Свакако је то била привремена управа, у ратним условима.

Након ослобођења Будве митрополит је издао прокламацију (24. IX 1813) народу на простору Боке Которске, дубровачког региона и Далмације, позивајући га у заједничку борбу за ослобођење од туђинске власти. Позив је наишао на одзив код приморског становништва, па су операције за ослобођење Боке Которске настављене. Након заузимања Тројице, Верига и Роса, митрополиту су се придружили Доброта, Прчањ и Пераст. У акцију је ступила и енглеска флота. Војска митрополита Петра ослободила је и Херцег-Нови. Тако је до средине октобра 1813. године ослобођено читаво приморје које је гравитирало Црној Гори, осим Котора који је држан у опсади. Енглески капетан Хост је у ослобођеном Херцег-Новом препоручио митрополиту Петру аустријског емисара опата Јакова Брунација. Као аустријски човјек, Брунаци је наговорио енглеску флоту да се повуче из Бококорског залива. У опсједнутом Котору је и даље остао са гарнизоним француски генерал Готје.

Крајем октобра хрватска посада у Котору од 256 војника и 4 официра напустила је Котор и предала се опату Брунацију, али он о томе није обавијестио митрополита и град је и даље држан у опсади.

Опат Брунаци је читаво вријеме тајно радио међу приморским становништвом да та територија након завршетка рата припадне Аустрији. У свом раду он је наилазио и на подршку једног дијела становништва.

Не упуштајући се у борбу за ослобођење Котора, представници Црне Горе, Будве, Паштровића и Боке Которске припремили су скупштину, која је одржана у Доброти 29. октобра (10. новембра) 1813. године. Та је скупштина прогласила уједињење Црне Горе, Будве, Паштровића и Боке Которске у јединствену државу. Био је то историјски догађај у ослободилачкој борби Црне Горе и Боке Которске и у развоју црногорске државе. Скупштина је једногласно усвојила следећу одлуку:

„У ИМЕ БОГА АМИН. ДОБРОТА 29. ОКТОБРА 1813.

Деије сусједне покрајине, Црна Гора и Бока Которска, прожете патриотизмом и истим осјећањима вјере и части, ослободиле су се Божјом помоћу, збацивши француски јарам својом крвљу и жртвама. Оне се једна другој заклињу господом Богом на вјерност и да ће увијек остати сједињене у сваком случају и догађају.

Пошто су се оне сада ставиле под високу и моћну заштиту трију савезничких држава, Русије, Аустрије и Велике Британије, изјављују у њихово име њихови главари да ће, ако би када политичке околности приморале било једну или другу да се

подложи било којој од речених држава, обадвје слиједити исту судбину са оним условима и повластицама које су уживале и за које се нађу да ће им убудуће бити признаване.

Ако би држава која би њима владала била присиљена због ратних прилика да их напусти, у том случају, како главари обично покрајина изјављују и захтијевају, остаће слободне и независне исто онако како што би се слободне и добровољно предале.

Потврђујемо ово наше уједињење и нашу независност и за будућа времена, а ако то буде затребало то ћемо и крвљу нашом потврдити.

Француска се подразумијева за увијек искључена као држава којој би се наше двије покрајине могле подложити, јер би више вољеле да заједно нестану у било којој несрећи него да поново падну под галску тиранију“.

„У вјеру горњег“ се потписују митрополит Петар Петровић и гувернадур Вуко Радоњић „за сву Црну Гору и Брда“, а за приморје: конте Алвиз Висковић, капетан (Пераст); конте Теодор Ивелић, капетан (за Рисан и за Паштровиће); Андрија Трипковић (за Доброту и Столив); Петар Лаззари, судија, за капетана Јосипа Луковића (Прчањ); Меркантун конте Грегорина пуковник, за општине которског окружја (контрода); Василије Ђурасовић (Херцег-Нови); поп Ђуро Лазаровић за општину грбаљску и за три општине (Маине, Браићи и Побори) и за шкаљарскога капетана Трипа Петровића (који је својом руком ставио крст); поп Иво Радовић (за луштитку општину); поп Филип Костић (за општину грбаљску); Мирослав конте Зановић (за град Будву) и Стеван Лазаровић (за општину муљанску).

Након доношења одлуке о уједињењу Црне Горе и Боке Которске, а скупштина је 1. новембра 1813. донијела одлуку о образовању Вијећа од 41 члана, и то: од предсједника, потпредсједника, 30 делегата из приморја и 9 из Црне Горе. Предсједник Вијећа био је митрополит Петар. Истовремено је образована и влада — Централна комисија — коју су сачињавали: предсједник, 9 представника приморских општина и 9 представника из Црне Горе. Предсједник владе био је митрополит Петар, а секретар Фрањо Љепопили.

На истој скупштини донесена је и Уредба од 22 члана о организацији и раду Вијећа и владе. Првих 8 чланова до сада није пронађено. Према подацима Павла Буторца, у првом члану се говори о Вијећу, које сачињавају предсједник, потпредсједник, 30 представника приморских општина и 9 представника из Црне Горе. У другом члану се прописује да Вијеће може засједати уз присуство већине представника. У трећем члану је прописано да је предсједник Вијећа и привремене владе (Централне комисије) митрополит Петар. У четвртном члану се прописује оснивање Централне комисије, која ће одлучивати о финансијама, судству, полицији и управи. У петом члану се говори о надлежности владе над органима државне власти, с тим што су за случај не-

покоравана предвиђене санкције. У шестом и седмом члану прописано је да ће владу сачињавати предсједник или потпредсједник и 9 представника приморских општина и 9 из Црне Горе, а одлуке ће се доносити већином гласова.

Према документу који су објавили Душан Вуксан и Славко Мијушковић, остали чланови Уредбе гласе:

„Член осми: Предсједник или потпредсједник неће моћи без Комисије одлучит врху ниједне ствари публичне; њихова власт простираће се само да подписују декрете и публична писма, а у случају од њихове даљности биће потписани од једнога од депутатах од Комисије по чину од старешинства;

Член девети: Бити ће један секретар општи од Гуверна, који ће помагати на сједишту од савјета провинцијалског и од Комисије централне од Гуверна и који ће држати све реџистре, писма, архивија и прочаја, и испуњаће дужности при истој Комисији у све ствари од Гуверна;

Член десети: Именован јест за секретара општега господин Франћеско Љепопили, који ће получивати за његову плату печак од Шпање десет на мјесец;

Член једанаести: Сва писма публична носиће на чело: „Гуверан временити од двије провинције састављене од Црне Горе и Боке Которске под протекцион од три царства здружена од Русије, Аустрије и Англетеере“ и биће учињена на име од Комисије централне;

Член дванаести: Бити ће један касијер (тј. министар финансија), који ће бити одговорник од публичнијех динарах, које ће он примати и администрат у зависимости од наредба од Комисије централне;

Член тринаести: Именован јест за касијера господин капетан Вицко Ивановић из Доброте;

Член четрнаести: Који драго од депутатах би се пуштио пресловит с обећавањем, даровима и митом, или би био предобијен од коједрагога хајтера у послу од суда, или од коједраго друге публичне администрације, бити ће ишћеран с непоштењем и неће моћи у наприједати имати ниједну службу и биће објављен по свијема двјема провинцијама његово извршење и узрок од истога, када његова превласност и хајтер не би заслужио и већег наказања;

Член петнаести: Одређује се двадесет људих од његове службе Јего превосходитељству Господину Митрополиту, којизи ће примати за њихову плату газета четрдесет на дан на главу — велим газета 40;

Член шеснаести: Опређељено јест число од двије стотине стражах под владање ми заповиједи од шест капетанах (када каква потреба ненадна не би тражила да се умножи исто число), ове страже настојаће толико за сигуртат унутрењи, колико за војевање противо непријатеља;

Член седамнаести: Сто стражах биће на службу проходну, алити од кулука, под владањем и заповиједи од два господина капетана, то јест од господина сердара Ђика Мартиновића из Цегина и господина кнеза Јова Тујковића из Грбља. Ове страже преносиће се свуди, гдје би потреба била, зависитељно од наредбах од публичне власти;

Член осамнаести: Друге сто стражах биће сједиште под владањем и заповиједи од четири господина капетана, то јест господин Вуко Ђуров Радоњић, господин Мато Радов Мартиновић, господин Марко Ђуковић и господин . . . (недостаје име);

Член деветнаести: Сва више речена стража примаће за њихову плату становиту: газета илити солидине четрдесет на дан, а господа капетани по солда педесет на дан;

Член двадесети: Даје се овласт истијема стражама и њиховијема главарима да узму за њихов конат коју драго захиру, коју би фермали, кад би се носила непријатељу, а то знањем најприје публичне власти. Ако ли, пак, исте страже буду договорене у уношењу и изношењу од захира, књигах и прочаја од непријатеља у његову помоћ, биће наказан по трилици од законпреступљенија од два мјесеца до једне године тврде тамнице и по случајима конфискационим од добрах и смртном предеисом;

Член двадесет први: Госодин конте Марко Грегурина, колунел од коната, јест одређен врху начинах од војевања против непријатеља;

Член двадесет втори: Комисија централна од Губерна јест одређена врху исполненија од овога декрета, који има бит разглашен. Учињена у Доброту на први новембра 1813 — Потписан: Петар Петровић“.

Као што се види, посљедњим чланом влада је обавезна да се брине о примјени ове Уредбе и обавјештењу грађана о њеној садржини.

Сједиште Привремене владе било је у Доброти све до јануара 1814. године, када се након његове предаје преселила у Котор.

Још на првој скупштини у Доброти, на којој је проглашено уједињење Црне Горе и приморја, поставило се крупно политичко питање: Под чијим ће протекторатом бити новостворена држава — под покровитељством Русије или Аустрије? Ово ће питање постати камен спотицања у раду Привремене владе, а у крајњем исходу и самог чина уједињења. Опат Јаков Брунаци је тајно радио на томе да Бока Которска и приморје послѣ завршетка рата против Наполеона потпану под власт Аустрије. У томе је наилазио на подршку и код једног броја чланова Вијећа и Привремене владе са територије Боке Которске. Тако се у Боки Которској створила аустрофилска струја, чије је упориште био Пераст. Напоредо са тим формирала се и русофилска струја са главним упориштем у Котору, који је био сједиште Привремене владе (након његове предаје од стране Француза). Сада је обје

ове струје предузеле акције код руског и аустријског двора мимо Привремене владе. Митрополит Петар је без знања и сагласности осталих чланова Привремене владе тајно послао сердара Сава Пламенца новембра 1813. године руском цару Александру, с молбом да савезници признају уједињење Црне Горе и Боке и да уједињену Црну Гору и Боку узме Русија под своје покровитељство. Сазнавши за ову Пламенчеву мисију, аустрофилска струја је тајно одржала састанак на коме је одлучила да свог изасланика Петра Луковића пошаље аустријском цару Фрању II с молбом да њих прими као своје поданике а Боку као аустријску провинцију.

Покушај митрополита Петра да преко Пламенца заинтересује руски двор за уједињење Црне Горе, Будве Паштровића и Боке Которске с Конављем до Цавтата није успио. Након извјесног колебања, цар Александар је из Париза 20. маја 1840. године јавио митрополиту да су савезници одлучили да Будва, Паштровићи и Бока Которска „уђу у састав аустријске државе“. Била је то велика неправда према уједињеној држави. Ова је одлука савезника и у Црној Гори и код већине приморског становништва примљена као права национална трагедија. Будва, Паштровићи, Бока Которска и остали југословенски приморски простор остаће под Аустријом преко 100 година, тј. све до ослобођења и стварања југословенске државе 1918. године.

Историјски институт Црне Горе је одлучио да једном публикацијом обиљежи 170-годишњицу уједињења Црне Горе, Будве, Паштровића и Боке Которске. У ту сврху формирао је Редакцију у саставу академик др Славко Мијушковић, академик проф. др Јевто М. Миловић, др Милош Милошевић, Ристо Ковијанић, дон Грација Брајковић, мр Весна Вичевић др Радоман Јовановић мр Божидар Шекуларац и проф. др Јован Р. Бојовић. (за предсједника је изабран академик Славко Мијушковић, за његовог замјеника др Радоман Јовановић, а за главног и одговорног уредника проф. др Јован Р. Бојовић). Редакција је већ планирала да за три године прикупи и стручно припреми архивску грађу, како из домаћих тако и из страних архива, и да је публикује у двије књиге, под насловом „Уједињење Црне Горе и Боке Которске (1813—1814)“.

На крају изражавамо свесрдну подршку мишљењу др Славка Мијушковића, објављеном 1979. године, у погледу „већ много пута истицане потребе рестаурације зграде у којој је донешена 29. октобра 1813. године одлука о вјечном уједињењу Црне Горе и Боке и у којој је за вријеме читавог свог постојања радила Централна комисија“. Ми бисмо само додали да би на рестаурираној згради требало истаћи таблу са текстом из кога би се знало да је ту радила заједничка влада Црне Горе и Боке.

Проф. др Јован Р. Бојовић